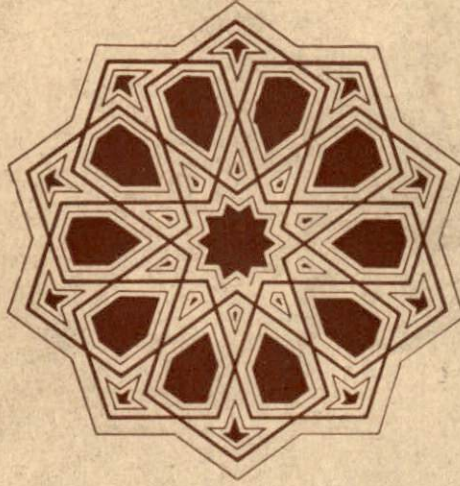

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

II—III

1952

ANKARA 1952 — YENİ MATBAA

YIL: 1952

SAYI : 2-3

M. ZEKİ ORAL
KİTAPLIĞI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR,

Bu eser
MEHMET ZEKİ ORAL'ın
A. Ü. ilâhiyat Fakültesine
armağanıdır

ANKARA 1952 — YENİ MATBAA

İ Ç İ N D E K İ L E R

- İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler ve
İmam-ı Âzam Ebu Hanife *Prof. Yusuf Ziya Yörükân*
- Aile Hukuku *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay*
- Kur'an'ın Ana Dilimize Çevrilmesi *Prof. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*
- Çifte Minare *Prof. Suut Kemal Yetkin*
- Farsça Yazılmış Pratik "Mekanik" Kitabı
Hakkında Not *Prof. Celâl Saraç*
- Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Me-
selesi *Doç. Dr. Neşet Çağatay*
- Nakiş Tarihi Vesikaları *Rıfkı Melûl Meriç*
- Türk Kitap Kapları Asır XV-XX *Kemal Çiğ*
- Sigetvarnameler *Hüseyin G. Yurdaydın*
- Tahlil ve Tenkitler :**
- Bir Fetva münasebetiyle *Prof. Yusuf Ziya Yörükân*

SİGETVARNAMELER

HÜSEYİN G. YURDAYDIN

Büyük Osmanlı hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferi olan Sigetvar fethi çağdaş ve çağdaş olmıyan birçok yazarlara konu olmuştur. Bu olayı eserlerine konu olarak seçen çağda yazarlar, *Münşeat üs-Salâtin* müellifi Feridûn Ahmed (Paşa), Agehî Mansur Çelebi, Aşık Mehmed Çelebi b. Ali ve Merahi'dir. Bu arada Âli'nin *Heft Meclis*'i ile müellifi meçhul *Heft Dasitan* adlı eser de zikredilmek icab eder.

Viyana'da (Nat. Bibl., 1002) bir nüshasının bulunduğunu Babinger'den öğrendiğimiz Merahi'nin¹ mesnevi tarzında yazılmış olan *Fetihname-i Sigetvar* adlı eseriyle Mehmed Çelebi b. Ali'nin Babinger tarafından herhangi bir nüshasının mevcudiyeti hakkında bir şey bilinmediğine işaret edilen *Sigetvarname*'sinin² taramış olduğumuz Ankara ve İstanbul kütüphanelerinde hiç bir nüshasını bulamadık. Bu sebeple pek tabii olarak bu yazımızda bu iki yazarın eserleri hakkında bilgi veremeyeceğiz. Maksadımız yazma kaynakları tanıtmak olduğu cihetle, 1316 yılında bir basımı yapılmış olan Âli'nin *Heft Meclis*'i üzerinde de durmayacağız. Babinger'in adını İstanbul'da bulunan Kanunî devrine ait müellifi bilinmeyen eserler sırasında zikrettiği *Heft Dasitan*'ın³ İstanbul'da, biri aynı adla, diğeri de *Tarih-i Sigetvar* adı ile kayıtlı, iki nüshası daha bulunmaktadır⁴. (970/1562-974/1566) yılları vekayîini anlatan ve bir divan kâtibi tarafından yazılarak Sokollu Mehmed Paşa'ya takdim edilmiş bulunan bu eser ve muhtelif nüshaları üzerinde ayrıca duracağımız için, şimdi sırası ile Feridûn Ahmed ve Agehî Mansur Çelebi'nin eserleri ve bunların, tesbit ettiğimiz nüshaları hakkında bilgi vermeye çalışacağız :

I

1 — Feridûn Ahmed'in Sigetvarnamesi (Nüzhet-i Esrâr ül-ahyâder-ahbâr-ı sefer-i Sigetvar):

Çivizade Abdullah Efendi tarafından yetiştirilerek 960/1552 yılında Kâtip sıfatıyla Sokollu Mehmed Paşanın hizmetine giren ve sonra Divan Kâtibi olarak Kanunî'nin Nahçıvan (1554) ve Sigetvar (1566)

1 Babinger, *Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, S. 67, Leipzig 1927; Hammer, M. Ata terc., *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, V, 5, İstanbul 1330; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 60, not I, İstanbul 1333. Bu müellifin adını, Hammer gibi «Merahi» şeklinde kaydeden Bursalı M. Tahir, onun «*Fetihname-i Sigetvar*» adlı eserinden bahsetmemekte, sadece «*Fetihname-i Yemen ve Kıbrıs*» adlı bir telifi bulunduğunu ifade etmektedir.

2 Babinger, *Aynı es.*, S. 69.

3 Babinger, *Aynı es.*, S. 69; Kâtip Çelebi, *Keşf uz-Zünun*, II, 2045, İst. 1943. Bu eserin Hammer tarafından, *Künh ül-Ahbar* müellifi Âli'nin telifi olarak gösterilmesi, (bak. *D. O. T.*, V, 5, not I) Babinger'in de işaret etmiş olduğu gibi yanlıştır.

4 Bu nüshalar, 1281 ve 1282 No. da kayıtlı olarak Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinin Bevan kısmında bulunmaktadır.

seferlerine katılmış olan *Münşeat üs-Salâtin* müellifi Feridû'nun,⁵ Sigetvar seferi sırasındaki müşahedelerine istinaden yazmış olduğu ve kısaca *Nüzhet ül-ahbâr* adıyla bilinen eserinin muhtelif nüshalarının tanıtılmasına, bu konuda mevcudiyetini gördüğümüz çok önemli bir yanlışın düzeltilmesi ile başlayacağız. *Encyclopedie de l'İslâm*'ın Feridû'nun maddesini J. H. Mor dt m a n n yazmış ve bu madde hiç bir değişiklik yapılmadan Türkçe *İslâm Ansiklopedisine* de geçirilmiştir. Burada Feridû'nun önemli bir eseri olarak hususiyle *Münşeat üs-Salâtin* üzerinde durulmuş ve bu eserin başında «*Miftah-ı Cannat*» başlığı ile ahlâkî bir bahis; zeyl olarak da, Murat III. zamanında kaleme alınmış, Mısırda arazi tasarrufatının vaziyeti hakkında uzun bir yazının bulunduğuna işaret edilerek yazı, şu cümle ile sona erdirilmiştir: "... Mukaddimedede (yani *Münşeat üs-Salâtin*'in mukaddimesinde) *Nuzhat al-Ahbar* adında Fransa tarihine dair bir risaleden bahsederki Reisülküttap sıfatı ile Feridû'nun tarafından tercüme ettirilmiş olan bu eserin yazma nüshası Dresden (Dresde)'de bulunmaktadır"⁶.

Bu cümleden açık bir şekilde anlaşıldığına göre *Nüzhet ül-Ahbâr* adlı eser Fransa tarihine ait Fransızca olarak yazılmış bir risaledir ve Reisülküttap Feridû'nun tarafından tercüme ettirilmiştir. Halbuki yukarıda tam adını yazdığımız ve biraz sonra da muhteviyatı hakkında bilgi vereceğimiz bu eser, görülecektir ki bir *Sigetvername*'dir. Kanunî'nin, son seferi olan Sigetvar fethi için hareketiyle II. Selim'in cülûsu ve cülûsunun ilk yılı vekayii üzerinde durmaktadır. Kaldığı biraz sonra görüleceği üzere bu eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine kısmında bulunan nüshasının istinsah tarihi-ki bu aynı zamanda muhtemel olarak eserin telif tarihidir - 976/1567 yani olayların ceryanı tarihinden hemen biraz sonradır. Feridû'nun Reisülküttap olması, aynı maddede de ifade edilmiş olduğu üzere, 8 Muharrem 978/12 Haziran 1570 yani bu eserin telif veya zayıf bir ihtimalle telifi biraz daha önce ise ilk istinsahlarından biri olduğu muhakkak olan nüshasının yazılışından iki yıl sonradır. Anlaşılmaktadır ki Mor dt m a n n, bu eserle Reisülküttap sıfatı ile Feridû'nun 980/1582 yılında tercüman Hasan b. Hamza ve Kâtip Ali b. Sinan tarafından Türkçeye çevrilmesine sebep olduğu ve bir nüshası Dresde'de bulunan Far am u n d' un Fransa Kralları tarihini karıştırmaktadır. Denebilir ki *Münşeat üs-Salâtin* mukaddimesini ya hiç okumamış veyahut da okuduğunu doğru olarak anlamamıştır. Zira onun iddiasının hilâfına olarak burada Feridû'nun, *Nüzhet ül-Ahbâr* adlı eserinde Sigetvar seferini ve Kanunî'nin ölümünü anlatmış olduğunu açıkça ifade etmekte ve bu hususta fazla bilgi isteyenlerin, bu eserine müracaat etmeleri tavsiyesinde bulunmaktadır. Bunu, tavsiflerini arzedeceğimiz nüshalardan herhangi birine şöyle bir göz atmakla da anlamak mümkündür.

Bu hususu böylece belirttikten sonra eserin muhtelif nüshalarının tavsifine geçebiliriz:

5 Feridûn Ahmed (Paşa) in hayatı ve eserleri hakkında bak. Babinger, *Aynı es.*, S. 111; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 363; *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları*, *Türkçe Tarih Yazmaları*, II, Fasikül, s. 115 vd., İstanbul 1944; Atai, *Zeyl-i Şakayık*, I, 336 vd., İstanbul 1268; S. Sami, *Kamus ül-ülâm*, V, 3406, İst. 1314.

6 «Feridûn» maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, s. 569 vd.

a) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Nüshası :

F e r i d û n' un *Sigetvarnamesinin* kendi hattı ile olduğunu tahmin ettiğimiz Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan nüshası, Hazine Kütüphanesi defterinde 1339 No. da "Ahmet F e r i d û n, *Süleymanname*" şeklinde kayıtlı bulunmaktadır. Büyük boyda, meşin ciltli, cildi şemseli ve mikleplidir. Varak Ia'nın yukarı tarafında Sultan I. Mahmud'un mührü, mührün aşağısında da "Harem-i Hümayûn" yazısı bulunmaktadır. Bu yazma 305 varak olup, varak boyu 25×39, yazı boyu ise 12,9×22,5 cm. dir. Sahifeler cetveli, cetveller yaldızlı, başlık müzehheptir. Bahis başlıkları ve şevahid surhtur. Bu nüshanın bir hususiyeti de minyatürlü olmasıdır. Yazma, önemli olay ve yerleri gösteren gayet güzel minyatürlerle süslenmiştir. Okunaklı bir nesih olan yazısı, büyükce yazılmıştır. Her sahifede on beş satır bulunmaktadır. Yedi satır bulunan eserin sona erdiği varak 305 a müstesna, boş veya yarım bırakılmış bir sahife yoktur.

Metin varak Ib'de başlamakta, tezhib üzerinde eksik bir şekilde beyaz olarak "*Nüzhət-i 'Esrar ül-Ahbâr der Sefer-i Sigetvar*" şeklinde eserin adı yazılmış bulunmaktadır. Daha önce yayınlanmış olan bir tebliğimizde Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde F e r i d û n' un şimdi üzerinde durduğumuz eserin bir nüshası bulunduğunu haber verdiğimiz zaman da işaret ettiğimiz gibi, bu eser, Sigetvar Seferi, Kanuni Süleyman'ın ölümü, Sokollu Mehmed Paşa ve II. Selim'in ilk hükümdarlık yılına ait olaylar üzerinde durmaktadır⁷. Böylece sefere hareket tarihi olan 15 Ramazan 973/5 Nisan 1566 dan 975/1567 yılı içinde İskender Paşa'ya Serdarlık hükmünün gönderilmesine kadar geçen olaylardan bahsedilmektedir.

Topkapı sarayı nüshası 13 Recep 976/1 Ocak 1568 tarihinde Çorluda yazılmıştır⁸. Bir taraftan kullanılan ifade tarzı, diğer taraftan bu tarihin olayların çeryan etmiş bulunduğu yıllara hususiyle vekayinin sona erdiği yıla-bu kadar çok yakın bulunuşu ve aynı zamanda Feridûn'un hattat oluşu, bu yazmanın, müellifin hattı ile yazılmış orijinal nüsha olduğu yolundaki tahminimizi kuvvetlendirmektedir. Yazmamızın bu bakımdan da ayrı bir hususiyet taşımakta bulunması tabiidir.

Mevcudiyetini ilk defa Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları kataloglarının* Türk tarihine ait eserleri teşkil eden ikinci fasikülünden öğrendiğimiz F e r i d û n' un eserinin Millet kütüphanesi nüshasının adı, *Nüzhət ül-Esrar fi feth-i kal'at-ı Sigetvar* şeklinde geçmektedir⁹. Halbuki Feridûn, bu nüshada bir taraftan maksadının Padişahın "asâr-ı tayyibelerin... sahife-i vüruda tastir ve ceride-i vücûda tahrirde şai..." olduğunu söylemekte, diğer taraftan "... bu nüshayı nüzhenin metavisi şerayif-i esrarı havi olmağın *Nüzhət-i Esrar ül-Ahbâr der ahbâr-ı sefer-i Sigetvar* deyu nam ihtiyar eyledim" demek suretiyle eserinin asıl adını

⁷ Bak. Hüseyin G. Yurdaydın, *Ferdî'nin Süleymanname'sinin yeni bir nüshası*, s. 201, not 2. D. T. C. Fak. Dergisi, C. VIII, sayı 1-2, Mart-Haziran 1950.

⁸ Bak. *Mezkûr yazma*, varak 305a.

⁹ Bak. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları katalogları*, II. Fasikül, s. 115, İstanbul 1944.

ortaya koymaktadır ¹⁰. Bu sözlerin biraz arkasından eserin tahririnin 13 Recep 976/1 Ocak 1568 tarihinde Çorlu kasabasında tamamlandığından bahsetmesi ise yazmamızın kendi hattı ile olduğu yolundaki tahminlerimizi kuvvetlendirmektedir.

Eser varak 1 b'deki şu şekilde başlamakta: "Şükrha-i firavan ve minnetha-i bi-payan..."

ve varak 305 a'da şu sözlerle sona ermektedir: "...kad vaka'a'l-ferâğ 'an tahrir-i tetimmeti hazihi'n - nushati'n - Nüzheti's - seniyye bi-kasabati Çorlu el-mahmiyye 'ani'l - 'âhati ve'l-beliyye fi'l - yevmi's - salisi aşar min şehri recebi'l - mürecceb li-seneti sittin ve seb'ine ve tıs'amiye min tarihi hicreti men ittesafa bi-ekmeli'n-nübüvve 'aleyhi ve 'âlâ âlihi efdalü's-salât ve ecemelü't-tahiyye."

Varak (1 b-2 a) arası mutad hamd u sena'ya; varak (2 a-2 b) arası da "halife-i zaman padişah-ı devran Sultan Süleyman han hazretlerinin midhat-i şerifleridir" başlığı altında Kanunî Sultan Süleyman'ın medh u senasma hasredilmiş bulunmaktadır. Asıl metin ise varak (2 b) de başlamaktadır.

b) Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nüshası :

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi yazmalar defterinde 36 No. da "*Tarih-i Sultan Süleyman ve Sultan Selim*" adı ile kayıtlı bulunan ve Feridün'un telifi olduğunu metni okumak suretiyle anlamış olduğumuz bu yazma, 27 Safer 1123/M.17 Nisan 1711 tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensih'e ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Vasat boyda, sırtı meşin, mukavva ciltlidir. Varak I a'nın yukarı tarafında eserin adı, "*Şehname-i Sultan Süleyman ve feth-i kale-i Siyedvar ve gayri vak'alar*" şeklinde kaydedilmiştir. Aynı varığın sol ortalarına doğru 1327-28 tarihli Türk Tarihi Encümeni mührü, aşağısında "Numara 7", onun aşağısında da "128 varaktır" kaydı görülmektedir. Bu yazıların sağında bulunan büyük mühür, silinmiş ve okunamaz hale gelmiştir.

Metni Varak I b'de başlamakta olan yazmamız, varak I a'da kaydedilmiş olduğu üzere 128 varaktır. Fakat 128'nci varak yazısızdır. Yazı nev'i, rık'adır. Varak boyu 14,5×20,7, yazı boyu ise 9,3×15,5 cm' dir. Renk ve kalınlık bakımından muhtelif olan kâğıdının cinsi, Flârinli Avrupa'dır. Her sahifede 18 satır, her satırda ortalama olarak 12 kelime bulunmaktadır, Başlıklar ve şevahid surhtur. Varak 20 a'ya kadar, ondan sonra surhla yazılmış olan şevahid'in bir kısmı yazılmıyarak yerleri boş bırakılmıştır. Sadece Varak 12 a'daki başlık, mai mürekkeple yazılmıştır. Varak 12 b'de üç, 13 a'da ise on satır bulunmaktadır. Eser varak I b'de şu şekilde başlamakta: "Şükrha-i firavan ve minnetha-i bi-payan..."

ve varak 127 b'de şu sözlerle sona ermektedir: "... Müşarünileyh askerden çavuş tayin olunmuştur. 27 Safer 1123".

Varak I b'de eserin başlangıç cümlesi olarak yukarıya aldığımız sözlerle ifade edilmiş olan mutad hamd u sena'dan sonra, hemen asıl metin başlamakta ve varak 3 a'da başlayan ilk başlığa kadar kâfirlerle cidalin müslümanlar için farz olduğundan bahisle bu seferin sebepleri üzerinde durulmaktadır.

¹⁰ Bak. Mezkûr nüsha, varak 304b.

c) Millet Kütüphanesi Nüshası :

Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan yazmalar kataloğunda tanıtılmış olan bu nüsha, mezkûr kütüphanenin Ali Emiri, Türkçe Tarihler kısmında 330 No.'da kayıtlıdır. 19,8×13,5 cm. boyunda, 242 varak olan bu nüshanın cildi, vişne çürüğü, kabartma kâğıt kaplıdır. Mehmed Ali b. el-hac Abdullah tarafından H. 2 Muharrem 1335/M. 29 Ekim 1916 yılında istinsah edilmiş olup, çok muahhar bir nüshadır. Bu nüsha eserin tamamını muhtevi bulunmakla beraber nereden istinsah edildiğine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Yazı nev'i, güzelce rık'adır. Her sahifede 13 satır bulunmaktadır. Şevahid yazılmıyarak yerleri boş bırakılmış, başlık, şiir ve tarihler mai mürekkeple yazılmıştır. Eser, şöyle başlamakta: "Şükrha-i firavan minnetha-i bi-payan..."

ve şu şekilde sona ermektedir: "... el-hakir Mehmed Ali b. el-hac 'Abdullah fi 2 Muharrem il-haram Sene 1335".

Mevcut nüshaların böylece takdiminden sonra Feridûn'un eserinin muhtevi bulunduğu vekayiin neler olduğunu göstermek üzere Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasının fihristini veriyoruz:

Şehriyar-ı cihandar hazretleri kalkub sefere gitmiye ve pirlük aleminde meşakkat ihtiyar etmiye sebep ne olduğudur (2 b-4 b), vezir Ali Paşa merhale-i fenadan göçüb menzil-i bekaya gittiği ve paşa-i azam hazretleri sadr-ı izzetde oturub umûr-ı vezarete mübaşeret ettiği (4 b-8 a), Kırıl-ı lâine giden name-i nasinin cevabı gelüp vüsûl bulunduğu ve gaza niyyetine sefer-i hümayûna çıkmagcün emr-i padişahî olduğudur (8 a-9 a), Padişah-ı cihad-ı mutad hazretleri adet-i hasane-i meymenet nihadları mucibince ziyarat-ı muradat-ı mütebareke kılub istimdat ettikleridir (9 a-10 a), Padişah-ı gaza niyet devlet ve saadet haşmet-i celâletle daru'saltanatü seniyye mahmiye-i Kostantaniyye'den çıktığı gün gösterdikleri ziyb u ziyet beyanıdır (10 a-12 a); Padişah-ı derya dil İstanbul civarında bağlar ucunda nüzûl buyurdıkları menzilden kalkıp dar ül-cihad Belgrad'a varınca menazil ve merahil beyanıdır (12 a-14 b); Böğürdelen kalesi kurbünde Sava nehri üzerinde köprü kurulup ubur olunup ve Drava nehri üzerine dahi köprü kurulup andan dahi ubur olunub Sigetvar hisarına varınca güzeran eden ahvaldır (14 b-20 b); Vasef-ı tobha-i mezkurin (20 b-21b); Düstur-ı gayret mevfur hazret-i Mehmed Paşa kale-i mukaddem görmeye gittiğüdür (21 b-23 a); Şehriyar-ı gaza şair asker-i İslâmla murad olunan Sigetvar hisarının üzerine gelip konduğu ve küffar-ı hakisarla kârzar olunduğudur (23 a-25 a); Evvelki hisarın fetholunduğudur (25 a-27 b); İkinci hisar fetholunduğudur (28 a-30 b); Üçüncü hisar fetholunduğudur (30 b-40 a); Dördüncü hisarın fethine mübaşeret olunduğudur (40 a-44 a); Dünya-i fena encamın bivefalğına müteallik (44 a) bazı kelâm-ı nasihat peyamdır (44 b-45 b); Padişah-ı said ül-hayat hazretleri vefat, düstur-ı kudûsi sıfat hazretlerinin cenab-ı hakka tazarru ve ibtihâl üzre münacât ve arz-ı hacat ettikleridir (45 a-49 a); Der dua-i devlet-i padişah-ı ruy-i zemin halledallahu taalâ saltanatuhu (49 a-49 b); Der dua-i devlet-i hazret-i vezir-i azam Mehmed ebedallahu taalâ ömrehu ve devletehu (49 b); Vezir-i sahib-i tedbir hazretleri takdir-i kazaya rızadan sonra umûr-u

salтанatta hüsn-i tedbir ve tedarik-i dilpezîr üzre olup ikdam ve ihtimam ettikleridür (50 a-54 a); Dördüncü hisar dahi tamam fetholunduğudur (54 a-55 a); Düstur-ı din u devlet hazretleri Sigetvar kalesi fethin suret edüp varis-i mülk ve memleket sahib-i taht (55 a)-ı saltanat şehzade hazretlerin davet ettiğüdür (55 b-61 a); Asakir-i İslâm'ın mucib-i nizam olan ahvali görüldükten sonra kiral-ı bedfiâle ve asker-i küfr ve zilâle sebep-i ihtilâl bazı tedarik olunduğudur (61 b-65 a); Asker-i İslâm millet arasında bazı murtedler olup bihikmet-i ilâhî ele getirilüb ol vasıta ile bazı hile ve huda olunduğudur (65 a-70 a); Hazret-i padişah saye-i ilâhiye davet için Kütahya'ya ulağla gönderilen çavuş vardığı ve padişah hazretleri devlet ve saadetle asker-i İslâmdan yana teveccüh ve azimet buyurduğudur (70 a-72 a); Et-Tarih li cülûs iş-şerif (72 a-72 b); Der dua-i devlet sultan üs-selâtin Selim Han bin es-sultan ül-azam Süleyman Han hallede mülkühu (72 b-75 b); Padişah-ı bi-hümâl hazretleri istical üzere gelmek ricasına düstur-ı azam hazretleri Erzurum beylerbeyisine fetihname ile bir mektub dahi gönderdiğidir (75 b-80 a); Padişah-ı alempenah hazretlerinden düstur-ı azam hazretlerine kasid varid olduğu ve umum üzre vüzera dilinden bir mektub dahi gönderilüb cevabı ile beşaret geldiğüdür (80 a-85.b); Devletlü ve saadetlü padişah hazretleri asker-i İslâmdan yana müteveccih olup mahmiye-i Filibe'ye gelüb ordu-yı hümayûn ve merhum padişahın meyti kalkmak lâzım gelicek tedbir ve tedarik olduğu beyanındadır (85 b-96 b); Cenab-ı mağfiret penahî merhum gazinin meytleri ne tedbirle ve ne tarikle kaldırulduğudur (96 b-111 b); Mahruse-i Belgrad'da altı gün oturak ve divan olub padişah-ı rub-ı meskûn hazretlerine arz-ı kazaya olunduğudur (111 b-119 b); Düstur-ı isabet fitret hazretleri mucib-i nizam-ı adalet bazı umur-ı feraset edüb şehriyar-ı adil dil hazretlerine arza cür'et ettikleri ve cevabıdır (119 b-133 a); Suret-i mektub (133 a-138 a); Vezir-i müşarünileyhin sefer-i mezburda çektiği muzayakanın evvelkisi budur ki zikrolunur (138 a-147 a); Şah-ı şarka name gönderildikte evvel name ol canibden gelmek gerek idi, badehu bu canibden gönderilmek gerek idi deyu sual olduğu ve cevab-ı sevab verildiğidir (147 b-151 b); Nemçe ve Alaman kiralı Maksimilyanoş ki cem'i mülûk-ı nusaranın başlarıdır der-i devlete elçi göndermekçün (152 a) Budun Beylerbeyisine adam gönderüb istizan ettiğidir (152 b-155 a); Ol mektubun mazmunı budur (155 a-156 b); Suret-i mektub (156 b-160 b); Mazmun-ı emr-i şerif (160 a-161 b); Ol mektubun mazmunı budur (161 b-163 a); Mazmun-ı hükm-i şerif (163 a-163 b); Bu mabeynde ümera-i Efrençden an kadim üz-zaman itaat üzre olan Venedig beyleri culûs-ı hümayûn için tehniyename gönderüb arz-ı ubudiyet ettikleridür (163 b-165 a); Tercüme-i mektub mezburdur (165 a-167 a); Salif üz-zikr Beç kiralının elçisi mahmiye-i Budun'a ve andan (167 a) darül'l-hilâfe mahruse-i İstanbul'a geldiğidir (167 b-168 a); Ol mektub-ı şerifin mazmunıdır (168 a-170 b); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için evvel def'a meclis-i şerif buyurduklarıdır (170 b-172 b); Suret-i tercemesi budur (172 b-173 b); Bu vecihle arzylediler ki zikrolunur (174 a-174 b); Takbil-i paye-i serir-i âlâ için kiralın elçisi divan-ı hümayûna geldiğidir (174 b-178 b); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için ikinci def'a meclis-i şerif buyurduklarıdır (179 a-180 a); Serhad beylerine ve serhad sancakları beylerine sefer-i

hümayûna hazır olasız deyu ulağıle ahkâm-ı şerife gönderildiğidir (180 a-180 b); Ol gönderilen ahkâm-ı şerifenin mazamin-i hümayûnu budur (180 b-183 a); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için üçüncü def'a meclis-i şerif buyurdıklarıdır (183 a-187 b); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için dördüncü def'a meclis-i şerif buyurdıklarıdır (187 b-190 a); Ol mektubun tercemesi budur (190 a-192 b); Şehriyar-ı gerdün vekar hazretleri devlet ve saadet ile ol kış mahmiye-i Edirne'de kışlamak ihtiyar buyurdıklarıdır (192 b-194 a); Mahmiye-i Mısırdan ulağıle adam gelüb mahruse-i mezburede ve cevanib-i Yemen'de vaki olan havadis ve vakiat mektubların getirdükleridir (194 a-205 b); Bu haber Han Abdal nam Kürd Beyi mahmiye-i Edirne'de ettiği hadise beyanındadır (205 b-210 b); Bu haber ta'ziye-i padişah-ı arş aşıyan ve tehniye-i cülûs-ı saltanat-ı şehinşah-ı zemin u zaman babında Tahmasb Şah canibinden gelen elçi beyanındadır (210 b-219 b); Ol mektub ki ta'ziye ve tehniye için idi, sureti budur ki zikrolunur (219 b-227 b); Ve ol mektub ki Mekke-i mutahhara ve Medine-i münevvereye tavaf ve ziyaret için isticaze mektubu idi, sureti budur ki zikrolunur (227 b-232 a); İptida-i name-i hazret-i Paşa ki bu hakîr-i kesîr üt-taksîr imlâ ve inşa etmişem, düstur-ı ekrem ve müşîr-i efhem vezir-i âlicah Cenab-ı Sadaret Meab, saadet iktisab, siyadet intisab, celâlet kebab imlâ ve inşa ettirdikleri mektup budur ki zikrolunur (232 b-239 b); Erbab-ı ukûl ve eshab-ı fuhûle malûmdur ki bir kimesne ki bu sehel nimete vasil olsa hasudî nimeti olduğu kadar olmak mukadder imiş (239 b-244 b); Tetimme-i ahbar-ı elçiyân-ı Tahmasb Şah (244 b-246 b); Mezkûr elçiler şah tarafından getirüb çektikleri pişkeş ve hedaya bunlardır ki zikrolunur (246 b-251 a); Bu haber Beç kiralının Dersaadet'e elçilerinden hisar taleb olundukta isticaze için kırallarına adam göndermişlerdi, cevabı geldiğidir (251 a-253 a); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için beşinci def'a meclis-i şerif buyurdıklarıdır (253 b-254 a); Mel'unların mektublarının sureti budur (254 a-258 a); Tetimme-i dasitan-ı lisitan elçiyân-ı şah-ı siyadet penah Tahmasb Şah (258 a-259 a); Hasbihal (259 a-262 a); Bu haber elçiyân-ı şah-ı şark ziyafet olunub vilâyetlerine muavedet için hüsn-i icazet masruf olduğudur (262 a-266 b); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için altıncı def'a meclis-i şerif buyurdıklarıdır (266 b-268 a); Ol ahidname-i hümayûnun sureti budur ki naklolundu (268 a-273 b); Düstur-ı azam hazretleri Beç kiralının elçileri için yedinci def'a meclis-i şerif buyurdıkları ve maslahatları bitüb illerine ve vilâyetlerine gitmiye icazet verildiğidir (273 b-277 b); Bu haber Irak-ı Arab hakimi olan İbn Ulyan muavenetile Basrada fitne ve fesad eden Muhammed Osman isyan ve tuğyan eylemeğin Bağdat Beylerbeyisi olan İskender Paşa (277 b) Serdar tayin olunub üzerlerine asker gönderilüb feth u fütuh olduğudur (278 a-280 b); Asitane-i devlet aşiyandan İskender Paşa'ya gönderilen serdarlık hükmü budurki naklolundu (280 b-305 a).

2 — Agehi'nin Sigetvarnamesi (Tarih-i Gazat-ı Sigetvar):

a) Ankara Genel Kütüphanesi Nüshası :

Agehi Mansur Çelebi'nin, Kanunî'nin Sigetvar seferinden bahseden "*Tarih-i Gazat-ı Sigetvar*" adlı bir eseri olduğu bilinmektedir. Ham-

mer'in *Keşf üz-Zünunda* kayıtlı bulunduğunu işaretle bulamadığını söylediği ve Babinger'in, yazma nüshalarının yeri için "bilinmiyor" kaydını koyduğu bu eserin, ¹¹ biri Ankara'da, diğeri İstanbul'da olmak üzere, bu gün için iki nüshası mevcut bulunmaktadır. Bunlardan Millî Eğitim Bakanlığı Ankara Genel Kütüphanesinde bulunan nüsha, kütüphanenin yazmalara ait fişlerinde 686 No. da *Sigetvar Tarihi* adı ile kayıtlıdır. Müellif adı yanlış olarak M a n s u r - ı İ l â h i şeklinde gösterilmiştir, fakat sonradan bu yanlışlığın farkına varılmış olacakki kitabın arasına, üzerinde "*Sigetvar Seferi Tarihçesi, A g e h i M a n s u r Ç e l e b i*" yazılı bir kâğıt konmuştur. Yazma, vasat boyda, şemseli, meşin ciltlidir. Başlık müzehhep; sahifeler cetvelli ve cetveller yaldızlıdır. İç kapağın orta yukarısında "Mansur Agehî'nin Sigevar Tarihi" ibaresi bulunmaktadır. Varak büyüklüğü, 15,8×25,8, yazı boyu ise 8,7×16,6 cm. dir. B e y t, n e s r, l i m ü e l l i f i h i, n a z m gibi işaretler, mavi mürekkeple yazılmıştır. Başlıklar surh, yazı cinsi nesih, okunaklı ve büyükçedir. Her sahifede on beş satır, her satırda ise ortalama dokuz kelime vardır. 50 yaprak olan yazmamızda Sigetvar seferinin sebeplerini izahla söze başlanmakta ve Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü ile Sultan II. Selim'in cülûsuna kadar olan vekayi üzerinde durulmaktadır. Varak 1 b'de eser şu sözlerle başlamakta: "Asakir-i hamd u sena manend cünud-i melâike-i mukarribîn ol padişah-ı bi-zevale ki..." ve varak 50 a'da şu sözlerle sona ermektedir: "El-hamdülillahi âle'l-itmam ve's-Sâlâtü ve's-selâmü âlâ seyyid il-enam".

Varak (1 b-2 a) arası mutad hamd u sena'ya hasredilmiştir. Varak 2 a'nın sonlarında bulunan "A m m a b a d u" dan sonra müellif, kendisini tanıtmakta, kuzat zümresinden A g e h i demekle meşhur olan M a n s u r olduğunu ifade ederek, ¹² eserin Sokullu Mehmet Paşa'ya arzedildiğinden bahisle, Sokullu Mehmed Paşa'nın hayırlı icraatına temas etmektedir. Varak 3 a'nın sonunda ise asıl metin başlamaktadır.

b) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası :

A g e h i'nin eserinin bir diğeri nüshası da 3384 No. da kayıtlı olarak İstanbul'da Üniversite Kütüphanesinde bulunmaktadır. Mukavva ciltli olan bu yazmanın varak boyu, 20,2×29,6 cm., yazı boyu ise, 13×24,7 cm. dir. 25 varaktan ibaret olan eser, varak 1 b'de başlamakta, başlık olarak da surhla "*Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar*" şeklinde eserin adı yazılmış bulunmaktadır. Kâğıt, kareli filigranlıdır. Yazı nev'i, divanî olup, 18 satır bulunan varak 1 b ile 14 satır bulunan 25 a müstesna her sahifede 21 satır bulunmaktadır. Her satırda ortalama on kelime vardır. Başlıklar, şiir beyt kelimeleri surhla yazılmıştır. Gerek istinsah tarihi ve gerekse müstensih hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eser, varak 1 b'de şu sözlerle başlamakta: "Âsakir-i hamd u sena manend cünud-ı melâike-i mukarribin ol padişah-ı bi-zevaleki..." ve varak 25 a'da aşağıdaki sözlerle son bulmaktadır: "Elhamdülillâhi 'ale'l-itmam ve'ssalâtü ve's-selâmü 'alâ seyyid il-enam".

¹¹ Hammer, M. Ata Bey terc. *D. O. T.*, c. V, 5, not 1; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 4; Babinger, *G. O. W.*, S. 69.

¹² Aynı zamanda bak. Üniversite Kütüphanesi nüshası, varak 1b.

Eser hakkında bir fikir vermek üzere Ankara Genel Kütüphanesi nüshasının fihristini veriyoruz :

Mukaddem-i kitab-ı sıhhat âsâr belâgat şî'ar (3 a-6 a); Hazret-i Sultan Süleyman sahib kıran, hakan-ı azim üş-şan nusret nişan tabe serahu ve caale'l-cennete misvahu gaza-i Sigetvar'a (6 a) müteveccih olduğun beyan eder (6 b-9 b); Suret-i arz-ı Arslan Paşa rahimallahu taalâ (9 b-23 b); Resid-i haber ez canib-i hazret-i Pertev Paşa yessarallahu lehu ma yeridu ve ma yeşa (23 b-25 a); Suret-i hükm-i Sultanî emri şerî-i cihanbanî (25 a-29 a); Nüzûl-i leşker-i derya miktar der kuurb-i kale-i Sigetvar, (29 a-33 b); Padişah-ı sahib kıran Sigetvar üstüne geldiğün beyan eyler (33 b-36 a); Toblar çekildiğün âyan ve metrizler yapıldüğün beyan eyler (36 a-45 b); Sultan Süleyman Han ahret seferin ettiğün beyan eyler (45 b-48 b); Cülûs-ı padişah-ı kâmkâr hazret-i Sultan Selim Han Şehriyar (48 b-50 a).

II

Istanbul ve Ankara Kütüphanelerinde bulunan muhtelif nüshalarının hususiyetlerini bu şekilde arzetmiş olduğumuz F e r i d û n ve A g e h i'nin eserlerinin mahiyeti hakkında bir fikir vermek için yazımızın bu kısmında bu iki müellifin Kanunî Sultan Süleyman'ın ölüm tarihi hakkında vermiş oldukları malûmatı muasır ve muasır olmıyan diğer kaynakların verdikleri bilgilerle karşılaştıracak ve Kanunî'nin ölüm tarihini tesbit etmeye çalışacağız.

Sokullu Mehmet Paşa'nın Sır Kâtibi sıfatı ile Sigetvar seferine katılmış ve sefer devamınca Sadrazamın yanından hiç ayrılmamış olan F e r i d û n, adı geçen eserinde "Padişah-ı said ül-hayat hazretleri vefat ve düstur-ı kuddusi sıfat hazretlerinin cenab-ı hakka tazarru ve ibtihal üzere münacat ve arz-ı hacat ettikleridir" başlığı altında Kanunî Süleyman'ın ölümü ve ölüm tarihi üzerinde durmaktadır. Onun verdiği malûmata göre Kanunî Süleyman, 974/1566 yılı Saferinin 21'inci şenbih (Cumartesi) gecesi saat 8 sıralarında ölmüştür ¹³.

Sigetvar seferine katıldığı ve eserini Sokullu Mehmet Paşa'ya arzetmiş olduğunu eserinin bir yerinde ifade eden A g e h i M a n s u r Ç e l e b i'ye göre de Kanunî, 974/1566 yılı Saferinin 22'nci Cumartesi gecesi ölmüştür ¹⁴.

Muasır diğer bir kaynak olan ¹⁵ Selânikî Mustafa Efendi'nin bu hususta verdiği malûmat ise şöyledir :

"...Said ül-hayat ve şehid ül-memat merhum ve mağfurünleh Sefer ayının yirmi ikinci Cumartesi gecesi sabaha dört saat kaldıkta bu mihnet âbâd dünyadan murg-ı ruh-ı pür fütuhların tayeran ve dar ül-cinanda aşiyane edindi..." ¹⁶.

¹³ Bak. *Nüzhet ül-Ahbar*,... 45b vd., Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine kısmı, No. 1339, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi nüshası, varak 27a, 33a.

¹⁴ Agehî Mansur Çelebi, *Sigetvarname*, varak 46a, b, Ankara Genel Kütüphanesi nüshası, No. 686.

¹⁵ Bu husus için bak. *Tarih-i Selânikî*, s. 59, İstanbul 1281.

¹⁶ Bak. *Tarih-i Selânikî*, s.51; yazma nüsha, varak 17b, D. T. C. Fak. İsmail Saib Sencer kitapları.

Görülüyorki Kanunî Süleyman'ın ölüm tarihi hakkında üç muasır kaynak tarafından verilen malûmat birbirine uymamaktadır. Kanunî'nin Safer ayının yirmi ikinci Cumartesi gecesi -ki bu, 21 Safer'i 22 Safer'e bağlayan gecedir- öldüğünü ifade etmek suretiyle A g e h i ve S e l â n i k i birleşmektedirler. F e r i d û n ise, yukarıda işaret edildiği üzere "...974 Saferinin yirmi birinci gecesi ki Şenbih (Cumartesi) gecesi idi... Bu gece yedinci saat geçip sekizinci saat duhûl evledikte..." demek suretiyle Kanunî'nin ölümünün 20 Saferi 21 Safer'e bağlayan gece vaki olduğunu ifade etmiş bulunmaktadır. Saat gece yarısını da geçmiş bulunduğundan bu tarihi 21 Safer/7 Eylûl olarak kabul etmek icap eder. Burada calib-i dikkat olan bir nokta, her üç yazarın da gün meselesinde yani vak'anın Cumartesi gününün gecesi olduğu hususunda birleşmiş olmalarıdır. Bu durum karşısında ilk önce halledilmesi icabeden husus, 21 Safer'in mi, yoksa 22 Safer'in mi Cumartesi gününe rastlamakta olduğunu tespit etmektir. Filhakika böyle bir takvim hesabı, 21 Safer 974 tarihinin, *Hammer Tarihi* mütercimi merhum A t a B e y' in de tespit etmiş olduğu gibi ¹⁷, 7 Eylûl 1566 Cumartesi gününe rastladığını göstermektedir. Böylece vak'anın Cumartesi gecesi olduğu kabul edilince, A g e h i ve S e l â n i k i'nin kayıtları hilâfına olarak Kanunî'nin ölümünün de bu güne tekabül eden 21 Safer gecesi yani 20 Saferi 21 Safer'e bağlayan gece vaki olduğunu kabul etmek icap eder. Sigetvar'ın bu gecenin ertesi günü yani 21 Safer 974/7 Eylûl 1566'da fethedilmiş bulunması ve bu hususta bütün kaynaklarımızın birleşmiş bulunmaları da bu hususu tamamiyle teyid etmektedir. Gerçi müelliflerimizin her üçü de Sigetvar Seferine iştirak etmişlerdir. Fakat biz bunlardan hiç birisinin vakialara hususiyle padişah ve devletin ileri gelenlerinin hususi hallerine F e r i d û n kadar vakinen vakıf olabileceğini zannetmiyoruz. Zira F e r i d û n'un şu kaydı bizzat Kanunî Süleyman'ın, kendisini çok iyi tanıdığını ve hakkında ne şekilde bir düşüncesi olabileceğini ortaya koymaktadır. Kanunî, Sokullu Mehmet Paşa'nın "Ol hadde ilerive varun muharebeve ikdam ve mücadeleve ihtimam..." etmekte olduğunu haber alması üzerine kendi hattı ile Sadrazama şu tezkere-i hümayûnu yazmıştır ki bu onun son hatt-ı hümayûnudur: "...minbad sen kendin ol asıl muarekeve varınavub umûr-ı din ü devlet ve nizam-ı 'adl-i intizam-ı saltanat habında kâim ve dâim olasın. nur didem Selim Han'ımı ve asker-i İslâmı ve seni hudaya ismarladım ve kâtibin F e r i d û n zeametine terakkî ile Derğâh-ı Âli müteferrikalarından olsun..." ¹⁸. Halbuki kendisinin de ifade ettiği gibi kuzat zümresinden olan A g e h i'nin bu sefer esnasındaki vazivetine, hususivle padişah veya devletin ileri gelenleri ile eserini Sokullu Mehmed Paşaya arzemiş olmaktan başka ¹⁹ herhangi bir münasebeti bulunduğu dair bir sey bilinmemektedir. Sipahiyan Kitabesinde ve Derğâh-ı Âli müteferrikalığından bulunmuş olan S e l â n i k i M u s t a f a E f e n d i'nin ise, Kanunî'nin ölümünü ilk duyanlardan birisi olduğu ihtimali kuvvetlidir. Zira eserinin faydalanmış olduğumuz vazma nüshasının bir yerinde Kanunî'nin Safer ayının yirmi ikinci Cumartesi gecesi öldüğü ifade edildikten sonra şöyle bir cümle geçmektedir :

¹⁷ Bak. *Devlet-i Osmaniye Tarihi*. VI. 356.

¹⁸ Bak. *Nûzhet ül-Ahbar*... varak 23b vd.. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi nüshası No. 36.

¹⁹ Bak. *Sigetvarname*. varak 2a. b Ankara Genel Ktb. nüshası No. 686; Bursalı M. Tahir *Osmanlı Müellifleri*. III. 4: S. Sami. *Kamus ul'ülûm*. I. 274. İst. 1306.

“... Tabib İbn Kaysun ve imam Derviş Efendi ve rikâpdar Mustafa ağa ve Musa Ağa ve Hasan Ağa cümlemiz on iki nefer kimese mübarek cesedini gasl ve tekvin eyleyip namazın kılıp ve tabut ile taht altına emanet koduk...”²⁰. Halbuki bu cümle matbu nüshada şöyledir: “... tabib-i hassa Kaysunizade ve imam-ı sultanî Derviş Efendi ve rikâbdar Mustafa Ağa ve Musa Ağa cümle on iki nefer kimese mübarek cesedin gasledip ve tekvin edüp namazın kılıp yapıp gönderilen tabut ile taht altında emanet konuldu...”²¹. Görülüyorki bu ifadeden aynı eserin yazma nüshasının ifadesinde olduğu gibi sarih bir şekilde bu on kişiden birinin S e l â n i k î olduğu manası çıkmamaktadır. Ancak S e l â n i k î'nin Sigetvar seferi dönüşünde Belgrad'a dört menzil kala sabaha karşı Kanunî'nin ölümünü ilân maksadiyle “zikrullah” başlayan altı hafızdan birisi olduğu hususunda eserinin yazma ve matbu nüshalarının verdiği bilgiler birbirine uymaktadır²². Ve bu konuda herhangi bir şüphemiz olmamak icab eder. Fakat yazma nüshanın yukarıya aldığımız ibaresini manâ bakımından müspet veya menfi bir katiyet kesbetmesi ancak S e l â n i k î'nin eserinin tam metninin tesisi ile mümkündür. Bu yapıncıya kadar da bu malûmata şüphe ile bakmakta kendimizi haklı buluyoruz. Diğer taraftan P e ç e v î de bizi teyid eder mahiyette bilgiler vermektedir; “... Mehmed Paşa-i Tavi (Sokullu) bu sırrı ihfada bir mertebe takayyud ve ihtimam buyurdular ki vüzera-î ‘izam dahi vakıf olmadı Reisülküttab F e r i d û n Bey'den gayri bir ferde ifşa etmeyip belki kalem-i düzdan dahi vakıf ve haberdar olmadın vaki hali Şehzade Selim Han'a yazub...”²³ diyor. Gerçi bu sırada F e r i d û n Sokullu'nun sır kâtibidir ve çok daha sonra ancak 978/1570 yılında Reisülküttab olmuştur ve bu bakımdan esasen hadiselerin muasırı olmıyan P e ç e v î'nin sözlerini kaydı ihtiyatla kabul etmek gerekir. Fakat Kanunî'nin ölümünün nasıl bir titizlikle gizli tutulmuş olduğu da söz götürmez bir hakikattir. Bu durum karşısında bize öyle geliyor ki, Sokullu Mehmet Paşa, bu önemli sırrı, Sır Kitabesinde çalıştırdığı, daima beraberinde bulundurduğu ve hususiyle bu sefer esnasında gayret ve dirayetini görmek ve takdir etmek fırsatını bulduğu F e r i d û n'a söylemiştir. Ve bu bakımdan Kanunî Süleyman'ın ölüm tarihi olarak esasen takvim hesabına da uyan onun kaydını kabul etmek icabeder.

Muasır kaynakların verdikleri bilgilerin bu şekilde tenkidinden sonra şimdi de muasır olmayan kaynakların verdikleri bilgiler üzerinde duracağız:

Künh ül-Ahbâr müellifi Â l i Kanunî'nin Safer ayının 22. gününün gecesi 9'ncu saatte öldüğünü söylemektedir²⁴. Günün adı zikredilmemiş bulunmakla beraber bu tarih, A g e h î ve S e l â n i k î'nin kaydına uygundur. Fakat burada görülen 9'ncu saat tasrihine muasır kaynaklarımızda raslayamıyoruz.

P e ç e v î, “...fethi kaleden iki gün mukaddem mah-ı mezburun 22. gününün gecesi ve Pençsenbih gecesi idi, 9. saatte...”²⁵ demek suretiyle

20 Bak. Varak 17b, D. T. C. Fak. nüshası.

21 Bak. Selânikî, *Tarih-i Selânikî*, s. 51, İst. 1281.

22 Bak. Yazma nüsha, varak 20b, D. T. C. Fak. nüshası, İsmail Saib Sencer kitapları; matbu nüsha, s. 62.

23 Bak. *Tarih-i Peçevî*, 421 vd.

24 Âli, *künh ül-Ahbâr*, varak 88b, D. T. C. Fak. Ktb. İsmail Saib Sencer kitapları, No. 1783.

25 Peçevî, *Tarih-i Peçevî*, 1, 421.

tarikh bakımından adı geçen iki kaynakla birleşmekte, olayın iki gün evvel ve günün de Peçşenbih olduğunu söylemekle aldanmaktadır. Yanlış olarak Sigetvar. kalesinin Kanunî'nin ölümünden iki gün sonra fethedildiğini söyleyen H a m m e r dahi, P e ç e v î'nin gün meselesinde al edildiğini söyleyen H a m m e r dahi, P e ç e v î'nin gün meselesinde al ten iki gün evvel, Saferin 22. şenbih gecesi 9. saatte olduğunu söylemekle ²⁷ tarih bakımından A g e h î, S e l â n i k î, Â l i ve P e ç e v î ile birleşmekte ve pek tabii olarak aldanmakta, günün ise doğru olarak Şenbih yani Cumartesi olduğunu kaydetmekte ve "9. saatte" demek suretiyle de Â l i ve P e ç e v î ile birleşmektedir. Nihayet Kanunî'nin ölümünün Safer ayının 21. günü akşamı olduğunu -ki bu 22. günün gecesi demektir- ifade etmek suretiyle bu silsileye M u s t a f a N u r i P a ş a da katılmaktadır ²⁸.

Bu konuda H a m m e r' in ise tam manasiyle tezatlar içinde bulunduğu söylenebilir: H a m m e r eserinin metninde Kanunî'nin ölüm tarihi olarak 1566 yılının 5/6 Eylûl gecesini kabul etmekte, bu tarihlere karşılık olarak ta 20 Safer'i göstermekte ve aynı malûmatı (Cumartesi, 6 Eylûl = 20 Safer) şeklinde eserinin *Tezyilât* kısmında da tekrar etmektedir ²⁹. Yine bu kısımda P e ç e v î'nin vefat tarihi ve haftanın gününde, S e l â n i k î'nin de Cuma yerine Cumartesi demek suretiyle haftanın gününde aldanmış olduklarını işaret ederek "...Bununla beraber Selânikî, Sultan Süleymanın tarih-i vefatını doğru olarak yazıyor. (20 Safer/6 Eylûl)...” demektedir ³⁰. Gerçi 20 Safer Cuma gününe raslamaktadır. Fakat H a m m e r kendisi, bir kaç satır yukarda 20 Safer'in 6 Eylûl Cumartesi olduğunu yazmıştır. Halbuki daha önce de arzettiğimiz gibi S e l â n i k î, Kanunî'nin ölümünün Safer ayının 22. gecesi vukubulduğunu yazmaktadır.

Hammer Tarihi mütercimi Â t â B e y tarafından bu meselenin münakaşası yapılmış ve bir neticeye varılmıştır. Gerçi Â t â B e y bu yazımızın ilk kısmında muhtelif yazma nüshaları üzerinde durduğumuz F e r i d û n' un eserini görmemiştir. Fakat Sigetvar seferine iştirâk ettiği için bu konuda verdiği malûmatın tercih edilmesi lüzûmuna işaret ettiği S e l â n i k î' nin kaydını takvim hesabına göre düzeltmek suretiyle, doğru olarak, Kanunî'nin ölüm tarihini 20-21 Safer 974/6-7 Eylûl 1566 olarak tesbit etmiştir ki bu tarih yukarda belirtildiği üzere F e r i d û n' un kaydına uygundur.

Diğer taraftan Ord. Prof. U z u n ç a r ş ı l l ı o ğ l u. son eserinde bu tarihi aynen kabul etmekte fakat Kanunî'nin ölümünün gün ve gecesinin muhtelif şekillerde yazıldığından bahisle "Sigetvarda bulunmuş olan S e l â n i k î' nin kaydı, diğerlerine nazaran daha uygun olduğundan onun kabulü zaruridir. *Hammer Tarihi* mütercimi Â t â B e y de tahlil etmek suretiyle o tarihi tercih etmiştir" ³¹ demektedir. Bu ifadeden anlaşılın, Ord. Prof. U z u n ç a r ş ı l l ı' nın, Kanunî'nin ne zaman

26 Bak. Hammer, *D. O. T.*, V, 326, not 1.

27 *Tarih-i Solakzade*, 575, İst. 1297.

28 Mustafa Nuri Paşa, *Netâic ül-Vukuat*, I, 97, İst. 1327.

29 Hammer, *D. O. T.*, VI, 316.

30 Hammer, *D. O. T.*, VI, 326, not 1.

31 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, 401, not 3.

öldüğünü göstermek üzere kabul ettiği tarihin, S e l â n i k i tarafından kaydedilen olduğudur. Halbuki görüldüğü üzere, S e l â n i k i, Kanunî'nin ölümünü yanlış olarak "... Safer ayının 22'nci Cumartesi gecesi..." göstermiş ve bu ifade, "... takvim hesabına göre bir küçük tashih ile..." kaydı ile, Â t â B e y tarafından "... 974 Saferinin yirminci Cuma günü akşamı ve yirmi birinci Cumartesi gecesi..." şekline sokulmuştur ³². Böylece Â t â B e y'in S e l â n i k i'yi düzelten ifadesinin, doğrudan doğruya S e l â n i k i'ye maledilmesi, Â t â B e y'in tahlilinin okunmıyarak netice ile iktifa edilmesinden ileri gelmiş olsa gerektir.

Görebildiğimiz muasır olmıyan kaynaklardan yalnız bir tanesinde, Karaçelebizade A b d ü l â z i z'in *Süleymanname*'sinde, Kanunî'nin ölüm tarihini, doğru olarak, "...mah-ı Safer ül-muzafferün yirmi birinci gecesi, sekizinci saatte..." gösterilmektedir ³³. Saat tasrihinden de anlaşılmalıdır ki, K a r a ç e l e b i z a d e, bu konuda, F e r i d ü n'un eserini kullanmıştır.

³² Hammer, *D. O. T.*, VI, 356.

³³ Karaçelebizade, *Süleymanname*, varak 177b, Tire Necib Paşa Kütüphanesi, nüshası, No. 642.